

Lovas harcosok és a kard.

(A szegedi Városi Múzeum ásatási anyagára való különös figyelemmel.)

A mai emberek, ha arról hallanak, vagy olvasnak, hogy honfoglaló őseink lovas harcosok voltak, legtöbbször igen nagy tévedésben vannak ennek a lovas-harcosságnak a miősége körül. Még pedig pusztán csak azért, mert e kérdés vizsgálatánál mindig mai szemléletüket és tudásukat vetítik vissza a múltba.

A mai magyar huszárságot méltán tartjuk igazi és valódi magyar katonaságnak, amelyet csaknem minden európai nemzet katonasága tőlünk másolt le. Tévedés azonban azt képzelni, hogy a honfoglaló magyarság „lovas katonasága” is olyan volt, mint amilyen a mi mai huszárságunk, vagy bár csak azt, hogy mai huszárságunk egyenes leszármazottja Árpád diadalmas lovas seregének. E kétféle katonaság között ugyanis csak annyi a hasonlatosság, hogy ezek is, azok is lóháton ülő, lóhátról harcoló katonák, de a legfontosabb tekintetben, a *támadó fegyver* tekintetében, óriási közöttük a különbség.

Ezzel a kérdéssel eddig, sajnos, sokkal több műkedvelő „hozzáértő” foglalkozott, mint a tudomány hivatott kutatója. Legutóbb is tanúi voltunk egy ilyen tudománytalan kísérlet kritikái kipellengérezésének. (Magyar Szemle, XXVI, 387. és XXVII, 93). *Tóth Zoltán* mutatta ki itt igen meggyőző okfejtéssel többek között azt, hogy a magyar lovasságnak három egymásután következő kardtypusa volt, de ezek között „genetikus leszármazást bizonyító nyom mindeddig nemcsak nem merült fel, de a szablyaalakok különbségei ezt az egységes, töretlen vonalú eredeztetést ki is zárják” (i. h. 392).

Mivel ma és a múltban a kard a huszár legfőbb és legjellegzetesebb fegyvere, azt képzelik igen sokan, hogy a honfoglaló magyaroknak is a kard volt a legfontosabb fegyverük. Ezt annál inkább hihetik, mert honfoglaláskori magyar sírokban valóban találtak kardokat is és ezenkívül lócsontokat, a lovas temetkezés kétségtelen jeleivel. Azt következtetik ebből, hogy ime: a honfoglaló lovas magyaroktól a mai magyar huszársáig egyenes, töretlen fejlődési, illetőleg összefüggő vonal vezet.

A következőkben régészeti alapon szeretnők bebizonyítani a fenti vélekedés alaptalanságát. E célra szolgáljon először is egy kis vázlatos bemutató a szegedi Városi Múzeumnak még eddig közzé nem tett ásatási anyagáról. Igen tanulságos ebben a kérdésben a múzeum *Deszk* község határában kiásott *D.* jelzésű síranyaga. Ott egy XI. sz. magyar temetőt ásott fel a múzeum, a magyarok itt egy régebbi avar temető sírjai fölé voltak temetve. A természetes dombon feküdt az avarok temetője s a magyarok ezt a dombot felmagasították és újra temetőnek hasz-

nálták. Így most két rétegben heverték ott a csontvázak, alul az avarok, felül a magyarok. A magyarok sírjaiban talált érmek jól datálták a temetőt, mert Szt. István, I. Endre, I. Béla, Salamon és Szt. László pénzei pontosan meghatározták a temetkezés korát. Íjat, nyílat még használtak akkor a magyarok, mert a sírokba is betették, pogány szokás szerint, de kardot egyetlenegy sem találtunk a 206 sírban. A közei *Kiszombor* község határában volt egy másik, 49 sírból álló (E-jelzésű) magyar temető, amely arról nevezetes, hogy szokatlan sok lovastemető volt benne, tizenkettő 49 sírban! Ezek olyan sírok, amelyekbe a harcossal együtt bele temették a sírbatétel alkalmával megölt kedvenc lovát is. Nem az egész lovat, hanem csak a fejét és a patás lábszárait (a többit valószínűleg megették a toron). A zablát és a kengyelt is éppen úgy betették a sírba, mint a „lovas vitéz“ egyéb holmiját: tűzcsiholó szerszámát a kovával, kését, ezüstdiszkekkel horított bőrvét, és teljes fegyverzetét, íjját és nyilait a tegezben. Kardot ellenben egyetlenegy sem találtunk ebben a temetőben sem, pedig ezek nyilvánvalóan lovas harcosok voltak.¹ A szegedi múzeum további magyar temetői közül felemlítjük még: *Kiszombor-F.* 40 sírral, *Vedresháza* 87 sírral, *Makkoserdő* (közvetlenül Szeged szélén, a körtöltés alján) 201 sírral. És ezekből sem került elő egyetlenegy kard sem, bár íj, nyílhegy, tegez, csákány és lándzsa nagy számban került elő mindegyik temetőben.

Lehet-e vajon e tények ismerete alapján elhinni azt, hogy a honfoglaló magyaroknak is, mint később a huszárságnak, legfontosabb fegyverük a kard lett volna?

Vannak azonban, akik a kardnak ritka előfordulását azzal magyarázzák, hogy a régi időkben a vas ritka és igen drága áru volt s emiatt bizony a kard is igen drága fegyver lehetett, s ezért nem tették le a sírba a halott mellé.

Az bizony lehet, hogy a kard drága volt, de nem volt a legdrágább és legbecsesebb fegyver. A kardnál sokkal drágább és becsesebb fegyverük volt az íj és a nyíl. Ha pedig megvizsgáljuk a régi magyar sírok anyagát, azt látjuk, hogy minden más fegyver mellett ezt a sokkal drágább fegyvert is bizony betették a sírba, még pedig sokszor, sőt valószínűleg minden harcos sírjába. Ellenben a kevésbé drága kardot nem tették be. Ennek csak egy magyarázata lehet, az, hogy nem volt minden harcosnak kardja. Ritka volt akkor a kard, nem azért, mert drága volt, hanem azért, mert nem volt általánosan használt

¹ Több ilyen közös avar-magyar temetőt tártunk fel Szeged környékén. Külön érdekesség az, hogy a magyarok hogyan szerettek az avarok közé vagy fölé temetkezni. Véletlen nem lehet ez, ennek csak az lehet a magyarázata, hogy ha nem is egyidőben, de közvetlenül az avarok után kerültek a magyarok e vidékre s a temetők még mint olyanok felismerhetők voltak.

fegyver. Valószínűleg csak egyes harcosoknak, talán csak a vezetőknél volt kardjuk, s akkor az valószínűleg nem is annyira harci eszköz, mint inkább parancsnoki jelvény volt. A földre, illetőleg a sírba csak akkor került a kard, ha vezetőt, parancsnokot temettek el.

A honfoglaláskori magyarok fegyverei között minden kétségen kívül a legfontosabb az íj és a nyíl volt. (V. ö. Cs. Sebestyén Károly, A magyarok íjja és nyila, Szeged, 1933). Csupán ennek a fegyvernek köszönhetően minden sikerüket a hofoglaláskor és a kalandozások korában. A honfoglaló magyarok (valamint a hunok, avarok és tatárok is) az ú. n. összetett íj-nak legkitűnőbb fajtáját, a török- v. turkesztáni-íjat használták. Ezen íjnak különös, többszörösen meghajlított az alakja, legtöbbször olyan ez, mintha két enyhén hajlott S-alakból volna összetéve. Anyaga, amelyből készült, vékony, keskeny, rugalmas szárúlemezek, amelyekre a marhaláb- vagy nyakizomzatából való ínrostokból készült vastag réteget sajtoltak rá nagy erővel. Ilyen íjnak az elkészítése rengeteg türelmet, nagy szaktudást és rendkívüli ügyességet kívánt. Azonfelül még nagyon sok időbe is került az előállítás, mert a sokszor ismétlődő szárítási szünetek miatt öt, sőt tíz évig is eltartott egy íjnek az elkészítése. Az ilyen íj gyártása tehát a tudás és tapasztalat akkora mértékét kívánta meg, melynek megszerzése valószínűleg évszázadokig tartott. Elképzelhető tehát, hogy nagy volt az anyagi értéke egy-egy ilyen íjnek, amelynek bőrburkolatát sokszor pompás préselt, festett és aranyozott diszítványokkal is ékesítették és egyes részeit fehér csontlemezekkel borították. Természetesen aránylag igen magas ára is volt az íjnek.

És íme, ezt a kitűnő és nagyon drága fegyvert egyre-másra velük temették a halott harcosokkal a sírba, csakúgy, ahogy beletették a halottak mellé drága ékszereiket, ruhájukat és kedvence lovukat. Bizony, a kardot is beletemették volna a sírba, a többi fegyverrel együtt, ha lett volna. Akinek volt, a csapatvezetőnek, azt annak csakugyan be is tették a sírjába. Hogy az olyan sír halottja, amely mellett kardot találnak, mindig valami előkelőbb harcos lehetett, azt mutatják az egyéb sírleletek, azok gazdagsága vagy kiválósága.

Ez tehát e kérdésben az én véleményem, hogy a honfoglaláskori magyarok nem karddal hadakoztak, nem karddal kaszabolták az ellenséget. Ismerték ugyan a kardot is, de nem ez volt a főfegyverük, még nem is ez volt a jellegzetes fegyverük, mint pl. ma a huszároké. A honfoglaló magyarság főfegyvere az íj és a nyíl volt, ezek mellett használták a kopját vagy dárdát (amelyet azonban a régi időben valószínűleg *gyakó*-nak neveztek) s csak utolsó sorban említhető a kard. Íjja, nyila és dárdája minden harcosnak volt, de kardja nem.

Mivel véleményem szerint csak a csapatvezetőknek volt, a kard talán nem is annyira támadó fegyver volt, mint inkább parancsnoki jelvény. Különbösen is nehezen lehet elképzelni, hogy a magyar könnyű lovasság, ez a hirtelen támadó és gyors mozdulatokban harcoló katonaság, hogyan kezelhette volna azokat a nyilván idegen eredetű, majd egy méter hosszú egyenes kardokat, amelyeket a honfoglaláskori sírokban találtak. De történelmi forrásaink leírása szerint a magyarok harcmodora szinte kizárja az ilyen közelharcra szolgáló fegyver használatát. *Bölcs Leó* bizánci császár mondja Taktikájának XVIII. fejezetében a magyarokról: „Jobbára a távolból való harcban és a lesvetésben lelik kedvöket... lévén ők lovasok, kik nem szállnak le lovaikról... Ellenökre van a kézzel vívott fegyveres mérkőzés is...” (MHK. 37, 39). Ezek után azt kell hinnünk, hogy *Bölcs Leó*, mikor felsorolja a magyarok fegyverét, bizonyára csak bizánci felfogás szerint sorolja fel őket a következő sorrendben: kard, páncél, íj és kopja. A bizánci katonaság fegyverei fontosságuk szerint bizonyára ebben a sorrendben következtek egymásután, de a magyaroké nem. Ez mindjárt kitetszik abból is, hogy a továbbiakban meg sem említi többet a kardot. „... így a csatában legtöbbje kétféle fegyvert visel, a vállán a felfelé álló *kopját* hordva, az *íjat* pedig kezében fogva s mindkettőt használva, ahogy éppen szüksége van rá; ha azonban üldözik őket, az *íjnak* veszik nagyobb hasznát.“ Továbbá: „Nagy igyekezetet és gyakorlatot fordítanak a lóhátról való nyilazásra.“ (MHK. 35.)

Mindezek után merem kimondani, hogy az a körülmény, hogy a honfoglaláskori és az azután következő egy-két évszázad sírjaiban vajmi ritkán találnak kardot, csakis abból magyarázható, hogy a kard nem volt az akkori magyaroknak jellegzetes vagy éppen legfontosabb fegyverük. És ez természetesen teljesen kizárja azt a feltevést is, hogy a későbbi magyar huszárság a honfoglaló magyarok lovas katonaságának egyenes leszármazottja volna.

Cs. Sebestyén Károly.

Reiterkämpfer und das Schwert. (Mit Rücksicht auf das Ausgrabungsmaterial des Städtischen Museums in Szegedin.) Verfasser stellt auf Grund archäologischer Funde und byzantinischer historischer Quellen fest, dass die ungarischen Reiter der Zeit der Landnahme (IX.—XI. Jh.) das Schwert zwar gekannt haben, aber es war nicht ihre Hauptwaffe, sondern *Pfeil* und *Bogen*; weiterhin brauchten sie den *Speer*, dessen altungarischer Name *gyakó* (wörtlich ‚das Stechende‘) war.